

تبیین راهبردهای اعتقادی معنویت افزایی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای

مسلح با تکیه بر آموزه‌های قرآن کریم (مورد مطالعه: دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص))

علی غضنفری^۱، آیت اله اسماعیلی^{۲*}، علی سعیدی^۳، علی خلجی^۴

چکیده

در دنیای پیچیده امروز، معنویت به عنوان یکی از ابعاد بنیادین زندگی انسان‌ها، نقش بسیار حیاتی در ارتقاء کیفیت زندگی فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. این مهم در محیط‌های خاصی همچون دانشگاه‌های افسری نیروهای مسلح، که دانشجویان آن به دلیل مسئولیت‌های سنگین خود نیازمند تقویت روحیه و افزایش معنویت هستند، دوچندان می‌شود. این پژوهش توصیفی، همبستگی و مسأله محور با استفاده از قواعد مربوطه اصول استنباط پارامتریک و سنجش متغیرها و همچنین تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس آموزه‌های قرآنی، به بررسی راهبردهای اعتقادی به دویخش، بخش اول شامل اصول دین (توحید، نبوت، معاد، عدل، امامت) و بخش دوم مهم‌ترین سجایای اخلاقی (توکل، تقوا، عزت نفس، روحیه شجاعت، نظم و انضباط، خدمت‌گزاری به جامعه و کشور) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر دانشجویان دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص) به تعداد ۲۶۵ نفر با روش جدول نمونه‌گیری مورگان به صورت تصادفی ساده انتخاب شده است. پرسشنامه محقق که روایی و پایایی آن به تأیید رسیده، به روش لیکرت با طیف پنج درجه‌ای انجام شده است که با بهره‌گیری از روش‌های کیفی و کمی، داده‌های لازم از طریق ارائه پرسشنامه و مصاحبه با دانشجویان گردآوری و با استفاده از نرم افزار SPSS تجزیه و تحلیل گردیده است. ضریب همبستگی سؤالات نیز به وسیله آزمون کروییت بارلت kmo نشان داد که بین متغیرها یا گویه‌های یک عامل همبستگی وجود دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از بین عوامل اعتقادی، توکل با ۹۴/۷ درصد و توحید با ۸۸ درصد، خدمت‌گزاری به کشور با ۸۶/۴ درصد، عدل ۸۴/۲ درصد، نبوت ۸۲/۳ درصد، امامت ۸۰ درصد، انضباط ظاهری و معنوی ۷۹/۳ درصد، تقوا ۷۶/۹ درصد، معاد ۷۶/۳ درصد، عزت نفس ۷۰/۶ درصد و شجاعت با ۵۸/۸ درصد به ترتیب بیشترین تأثیر را در معنویت افزایی دانشجویان دارند.

واژگان کلیدی: راهبرد، معنویت، دانشجویان، نیروهای مسلح، آموزه‌های قرآن، پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)

استناد: غضنفری، علی؛ اسماعیلی، آیت اله؛ سعیدی، علی؛ خلجی، علی (۱۴۰۵). تبیین راهبردهای اعتقادی معنویت افزایی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح با تکیه بر آموزه‌های قرآن کریم (مورد مطالعه: دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)). فصلنامه پژوهش‌های راهبردی/ ارتش ۵(۱۶)، ۱۱۳-۸۹.

۱. عضو هیئت علمی گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم و معارف قرآن تهران. ایران.

۲. دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، مدرس گروه معارف اسلامی دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)

۳. دکتری قرآن و حدیث، مدرس گروه معارف دانشگاه خاتم الانبیاء (ص)، تهران، ایران.

۴. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، مشهد. ایران. (نویسنده

مسئول) khalaji.ali243@gmail.com

مقدمه

معنویت به عنوان یک جنبه مهم از زندگی انسان سعادت‌مند محسوب می‌گردد به طوری که تأثیر فراوانی در ابعاد مختلف زندگی او دارد. حضرت امام خمینی (ره) در توصیف معنویت فرمودند: شامل مجموع اعمال و صفاتی است که شور و جاذبه قوی و شدید و در عین حال با منطق و درست را در انسان ایجاد می‌کند تا آن را در سیر به سمت خدای واحد و محبوب عالم به شکل عجیبی جلو ببرد (خمینی، ۱۳۹۵: ۱۶/۸). در عصر حاضر، با پیشرفت‌های سریع علمی و فناوری کی، جوامع بشری با چالش‌های متعددی در زمینه‌های فرهنگی، اخلاقی و اجتماعی روبه‌رو هستند. این چالش‌ها به ویژه در محیط‌های دانشگاهی و نظامی، که محل تربیت و آماده‌سازی نیروهای متخصص و متعهد برای دفاع از ارزش‌ها و امنیت کشور هستند، اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کنند. در این میان، معنویت به عنوان یک نیاز اساسی انسانی و عاملی مؤثر در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی، نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. در دانشگاه‌های نیروهای مسلح، تربیت دانشجویانی که نه تنها از دانش و مهارت‌های لازم برای خدمت در نیروهای نظامی برخوردار باشند، بلکه دارای تعهد اخلاقی، معنویت و آمادگی روحی و روانی برای مواجهه با شرایط دشوار نیز باشند، از اهمیت بالایی برخوردار است. تربیت نظامی بدون توجه به ابعاد معنوی و اخلاقی، می‌تواند منجر به بروز مشکلاتی نظیر بی‌انگیزگی، کاهش تعهد به ارزش‌ها، و آسیب‌های روانی ناشی از فشارهای شغلی شود. از سوی دیگر، آموزه‌های قرآنی به عنوان منبعی غنی از معارف الهی و راهنمایی‌های اخلاقی و تربیتی، ظرفیت بالایی برای پاسخگویی به نیازهای معنوی و اخلاقی دانشجویان دارد. با این حال، استفاده از این آموزه‌ها به صورت هدفمند و مؤثر در برنامه‌های آموزشی و تربیتی دانشگاه‌های نیروهای مسلح، نیازمند بررسی و تدوین راهکارهای مناسب است. مسئله اصلی این پژوهش، شناسایی و ارائه راهبردهای مؤثر برای معنویت‌افزایی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح با تکیه بر آموزه‌های قرآنی است. به عبارت دیگر، این پژوهش تلاش می‌کند تا به این سؤال پاسخ دهد که چگونه می‌توان با بهره‌گیری از آموزه‌های قرآنی، برنامه‌های معنوی را در دانشگاه‌های نظامی طراحی و اجرا کرد تا دانشجویان نه تنها به عنوان نیروهای نظامی کارآمد، بلکه به عنوان افرادی متعهد، اخلاق‌مدار و دارای روحیه فداکاری و ایثار تربیت شوند. اهمیت این مسئله از آنجا ناشی می‌شود که نیروهای مسلح در نظام جمهوری اسلامی ایران، علاوه بر وظیفه دفاع از مرزهای کشور، مسئولیت پاسداری از ارزش‌های دینی و انقلابی را نیز بر عهده دارند. بنابراین، تربیت نیروهای نظامی با معنویت قوی و پایبندی به آموزه‌های قرآنی، می‌تواند نقش مهمی در تحقق این هدف ایفا کند. اهداف تحقیق: اهداف این تحقیق را می‌توان به دو دسته کلی و جزئی تقسیم کرد.

(الف) اهداف کلی: ۱- ارتقای سطح معنویت دانشجویان دانشگاه های نیروهای مسلح: هدف اصلی این تحقیق، ارائه راهبردهایی است که به افزایش سطح معنویت دانشجویان این دانشگاه ها کمک کند. ۲- بهره گیری از آموزه های قرآنی در تربیت معنوی نیروهای مسلح: هدف دیگر، استفاده از قرآن کریم به عنوان یک منبع غنی در تربیت معنوی دانشجویان است.

(ب) اهداف جزئی: ۱- شناسایی و تبیین مفاهیم کلیدی: تعریف دقیق و روشن مفاهیم معنویت با تکیه بر آموزه های قرآنی مرتبط با این مفاهیم ۲- بررسی وضعیت موجود معنویت در دانشگاه های نیروهای مسلح: ارزیابی سطح معنویت دانشجویان در دانشگاه مورد مطالعه (دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)) از طریق مطالعات میدانی، مصاحبه و ارائه پرسشنامه و شناسایی نقاط قوت و ضعف برنامه های معنوی موجود در دانشگاه ها.

پیشینه

با بررسی به عمل آمده از کتاب ها و نشریات علمی وابسته به نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، علی رغم وجود موارد پژوهشی و تحقیقاتی درباره مسائل مربوط به حوزه معنویت، هیچگونه موارد قابل استناد به موضوع مقاله حاضر یافت نشد چرا که وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهش ها این است، تاکنون راهبردهای معنویت افزایی در بین دانشگاه های نیروهای مسلح با استناد به آیات قرآن کریم به صورت مبسوط انجام نگرفته است و همچنین تمایز دیگر این است که روش پژوهش به صورت میدانی در دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیا (ص) می باشد که تا کنون مورد بررسی قرار نگرفته است.

جدول ۱: پیشینه تحقیقات انجام شده

محقق / سال	عنوان پژوهش	نتایج پژوهش
محمدی، عبدالرضا؛ (۱۳۸۹)	بررسی عوامل مؤثر بر تقویت و ارتقای معنویت دانشجویان	در این پژوهش از فرضیات و عوامل مؤثر بر ارتقای معنویت دانشجویان رفتار کارکنان
فصلنامه مدیریت نظامی	بررسی موردی دانشجویان دانشگاه افسری امام علی (ع)	عقیدتی سیاسی، ارتباط با روحانیت، ایجاد کلاس های قرآن، شرکت در نماز جماعت، نقش فرماندهان و ارزش های جامعه را در ارتقای معنویت بررسی کرده است.
طاهری و همکاران؛ (۱۳۸۹)	نقش معنویت در انضباط ظاهری و انضباط معنوی	به دنبال بررسی نقش معنویت در انضباط ظاهری و معنوی کارکنان نیروهای مسلح
فصلنامه مطالعات دفاعی راهبردی	کارکنان نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران	جمهوری اسلامی ایران با استفاده از پرسشنامه و تحلیل آن می باشد.
جعفری، سیدعلی اصغر؛	شیوه های مؤثر در ارتقاء و تقویت معنویت در نیروهای	از دیدگاه مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا امام خامنه ای (مدظله العالی) چه عواملی در

چهارمین همایش ملی تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	مسلح از دیدگاه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)	ارتقا و تقویت معنویت در نیروهای مسلح تاثیرگذار است؟ نتایج حاصله با بهره‌گیری از فرمایش‌های مقام معظم رهبری نشان می‌دهد که هر چند مهم‌ترین و با اهمیت‌ترین قدرت هر کشور، داشتن قدرت نظامی و سلاح و تجهیزات می‌باشد اما داشتن ابزارها و تجهیزات نظامی عامل کافی نیست، بلکه به عاملی دیگری به نام "معنویت" نیازمند است.
کامکار و همکاران؛ (۱۳۹۷)؛ فصلنامه مطالعات راهبردی دفاع ملی	مدل تاثیرگذاری معنویت و عدالت سازمانی بر عملکرد سازمانی (مطالعه موردی: یکی از سازمان‌های تولیدی نیروهای مسلح)	پژوهشگر با استفاده از پرسشنامه و تحلیل آن به وسیله نرم افزار SPSS و استفاده از نرم‌افزار LISREL بهره‌جویی شد که نشان داد معنویت در محیط کار ۵۵/۷٪ بر عملکرد سازمانی تاثیرگذار و عدالت سازمانی ۳/۳۵٪ بر عملکرد سازمانی تاثیرگذار است.
موسوی شکیب و همکاران؛ (۱۴۰۲)؛ فصلنامه مطالعات اعتقادی سیاسی	نقش توانمندسازی معنوی نیروهای مسلح در تحقق و نهادینه سازی جامعه اسلامی در بین کارکنان نیروهای مسلح از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت امام خامنه‌ای	راهکارهای نهادینه شدن توانمندسازی معنوی نیروهای مسلح جهت تحقق و نهادینه سازی جامعه اسلامی از منظر امام شهید (قدس سره) را احصاء نمود و به این نتیجه رسید که از آثار وجود توانمندسازی معنوی در جامعه، کم شدن میزان جرائم، گناهان و بزه‌ها هست امام شهید (قدس سره) نیز در سخنرانی‌های مختلف به آثار توانمندسازی معنوی نیروهای مسلح جهت تحقق و نهادینه‌سازی جامعه اسلامی در بین کارکنان نیروهای مسلح اشاره کرده‌اند.

معنا شناسی واژه‌ها

تبیین

تبیین از ماده بین است. بین در لغت به معنای آشکار شدن، واضح شدن و کشف شدن است (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۱، ۳۲۷؛ جوهری، ۱۹۹۰: ۵، ۲۰۸۴). اصطلاح تبیین فرایندی است، عقلی-پژوهشی (معرفتی) که براساس دلیل و برهان و به‌شیوه‌ای منسجم و منطقی، به بررسی جنبه یا جنبه‌های گوناگون یک مسئله پرداخته و از پیدایش مسأله مجهول یا امر مبهم، به‌وجود می‌آید (جمشیدی، ۱۳۶۹: ۷۰). منظور از «تبیین بایسته‌های اعتقادی» این است که پژوهشگر

تلاش می‌کند نشان دهد کدام باورها و اعتقادات قرآنی، اساس و زیربنای معنویت حقیقی را در وجود دانشجو شکل می‌دهند و چگونه این باورها موجب پویایی فکری، اخلاقی و عملکردی در محیط دانشگاه نظامی می‌شوند. نباید از این امر غفلت کرد که گاه تبیین مسأله‌ای به مقام تنظیم آموزه‌های اعتقادی وابسته است بدین معنا که اگر جایگاه مباحث و ربط مسائل به هم مشخص شود به راحتی می‌توان مقصود و مدعا را به مخاطب منتقل نمود؛ زیرا در مباحث اعتقادی گاهی هدف تبیین تک گزاره اعتقادی است بدون در نظر گرفتن گزاره‌های دیگر و بدون ملاحظه پیامدها و اثرات آن در دیگر مباحث اعتقادی. در این صورت ارتباط و وابستگی مقام تبیین به مقام تنظیم مشهود نخواهد بود؛ ولی اگر هدف این است که گزاره اعتقادی خاص در ضمن کل و یا در ضمن یک مجموعه خاص تبیین گردد، در این صورت ملاحظه مقام تنظیم، تأثیر زیادی در مبحث تبیین خواهد داشت و حتی می‌توان مدعی شد که بدون آن تبیین به صورت کامل امکان پذیر نخواهد شد. به این لحاظ شاید بتوان مقام تنظیم را یکی از شئون و زیر مجموعه‌های تبیین دانست.

معنویت

واژه معنویت در کتب لغت زبان عربی وجود ندارد. زبان شناسان عرب حتی کلمه المعنوی که به معنی خلاف ذاتی یا خلاف مادی می‌باشد از کلمات جدید در لغت عربی می‌گنجانند (انیس، ۱۳۷۲: ۶۳۳، معلوف، ۱۳۷۴: ۵۳۵). این واژه شامل معانی حقیقی، روحانی، مطلق، ذاتی، اصلی، باطنی و راست است که در مقابل ظاهری، مادی و صوری قرار می‌گیرد. معنویت به ظاهر در زبان فارسی که مصدر جعلی از واژه معناست، به معنای معنوی بودن است. کتب لغت معنا را نیز به «هر آنچه از چیزی قصد شود و هر چیزی که فرد قصد می‌کند» معنا کرده‌اند (دهخدا، ۱۳۷۵: ۲۱۱۹۰/۱۴، معین، ۱۳۷۵: ۱۰۰۸).

دانشجو

دانشجو در لغت نامه دهخدا به معنای جوینده دانش، طالب علم، دانش‌پژوه، علم‌خواه می‌باشد (دهخدا، ۱۳۷۵: ۵۳۲/۱). این واژه در اصطلاح به معنای شاگردی که در آموزشگاه‌های عالی تحصیل کند. آن که در دانشکده و دانشگاه تحصیل علم کند می‌باشد (همان، ۵۳۲۱/۱).

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران

واژه مسلح در لغت نامه دهخدا به معنی شمشیر بسته، صاحب سلاح و چیزی که با آلات و ادوات محکم و قوی و دقیق مجهز و آماده شده است (همان، ۲۷۰۹/۲). نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به ستاد فرماندهی کل قوا، ارتش، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و نیروی انتظامی و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آنها، شامل می‌شود.

مبانی نظری

بی‌تردید وقتی سخن از اعتقاد می‌رود که در منظومه فکر و اندیشه و در ذهن و قلب انسان جای می‌گیرد. اصطلاح اعتقاد، در جایی استفاده می‌شود که در منظومه فکر، نظر و افعال جوانحی (قلبی) انسان باشد، نه جوارحی؛ به بیان دیگر آن باورها و معلوماتی که شخص از جهان پیدا کرده و می‌کند و خود را قلباً ملزم به آن‌ها می‌سازد، مسائل اعتقادی شمرده می‌شود؛ خواه این باورها و معلومات از قبیل اعتقاد به خدا و فرستادگانش باشد، خواه مربوط به چگونگی آینده و توصیف خاصی از جهان و تقسیم موجودات به مادی و غیر مادی باشد و خواه از قبیل حوزه مسئولیت، اهمیت، ظرف وجودی و جایگاه کارکردی آن‌ها از قبیل ملائکه و نیروهای غیبی و یا موجوداتی، چون جن باشد که همگی در حوزه اعتقادات است (ایازی، ۱۳۸۰: ۳۹۴).

مبانی اعتقادی که هر یک از مسلمانان باید آن‌ها را بدانند و به آنها معتقد باشند به دو صورت می‌باشند: بعضی اصول دین‌اند مانند توحید، نبوت و معاد، و بعضی اصول مذهب هستند مثل عدل و امامت امامان معصوم (ع) بعد از پیامبر (ص) عدم شناخت و اعتقاد به گونه اول انسان را از اسلام خارج می‌سازد، و عدم شناخت و اعتقاد به گونه دوم او را از مذهب تشیع بیرون می‌کند (تبریزی، ۱۴۲۷: ۷۶). اصول دین یعنی مواردی که بدون اعتقاد داشتن به آنها انسان مسلمان نخواهد بود: توحید، عدل، نبوت، امامت و معاد (جرجانی، ۱۳۷۵: ۲۰۳). به طور کلی مبانی این پژوهش بر چند رکن اصلی استوار است: راهبردهای اعتقادی معنویت‌افزایی: این رکن، به بررسی عوامل و عناصر ضروری برای تحقق معنویت‌افزایی در دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح می‌پردازد. این راهبردهای اعتقادی به دوبرخ، بخش اول شامل اصول دین (توحید، نبوت، معاد، عدل، امامت) و بخش دوم مهم‌ترین سجایای اخلاقی (توکل، تقوا، عزت نفس، روحیه شجاعت، نظم و انضباط، خدمت‌گزاری به جامعه و کشور) می‌باشد که مورد بررسی قرار می‌گیرد. مبنای این بخش، بر اساس مطالعات پیشین در این حوزه‌ها و تطبیق آن‌ها با ویژگی‌های محیط دانشگاهی و نیروهای مسلح است.

معنویت‌افزایی در نیروهای مسلح: این مقاله از اهمیت معنویت در دانشگاه‌های نیروهای مسلح به‌عنوان عاملی کلیدی برای افزایش کارایی، تعهد، پایداری روانی و اخلاقی، و کاهش مشکلات احتمالی ناشی از فشارهای شغلی و استرس‌های محیطی سخن می‌گوید. مبنای این بخش، تأکید بر اهمیت راهبردهای اعتقادی در نیروهای مسلح و تأثیر مثبت بر معنویت است.

نقش آموزه‌های قرآن کریم در معنویت‌افزایی: مبانی این بخش، بر آیات مرتبط با اصول دین و سایر ارزش‌های اخلاقی مورد تأکید در قرآن کریم استوار است. این مقاله از قرآن به‌عنوان غنی‌ترین منبع هدایت بشر برای رسیدن به معنویت و بهبود وضعیت روحی و روانی افراد

استفاده می‌کند. مورد مطالعه دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص): این مقاله با استفاده از روش تحقیق توصیفی، همبستگی؛ دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) را به‌عنوان مورد مطالعه انتخاب کرده است. این انتخاب به پژوهشگر اجازه می‌دهد یافته‌های خود را در یک محیط واقعی و خاص مورد بررسی قرار دهد و به نتیجه‌گیری‌های عملی‌تری دست یابد.

روش‌شناسی

انتخاب شیوه تحقیق بستگی به هدف‌ها و ماهیت پژوهش و امکانات اجرایی آن دارد. بنابراین هنگامی می‌توان در مورد نوع پژوهش تصمیم گرفت که ماهیت موضوع پژوهش هدف‌ها و وسعت دامنه تحقیق دقیقاً مشخص گردیده باشد (نادری، ۱۳۸۴: ۱۲۷). در اصل برای انجام یک پژوهش راه‌ها و روش‌های متفاوتی وجود دارد که بسته به نوع پژوهش و اهداف و همچنین شرایط آن تحقیق از یک شیوه متناسب استفاده می‌شود تا نتایج بدست آمده مورد اطمینان و قابل اعتماد باشد. از این رو با توجه به موضوع پژوهش که تبیین راهبردهای معنویت‌افزایی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح با تکیه بر آموزه‌های قرآنی (مورد مطالعه دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص)) است، که می‌توان گفت این پژوهش از نظر اهداف کاربردی و به لحاظ شیوه جمع‌آوری اطلاعات توصیفی که در آن تحلیل محتوا انجام گرفته است. تحلیل محتوا روشی براساس مطالعه و تجزیه و تحلیل ارتباط‌ها به شیوه منظم عینی و کمی جهت اندازه‌گیری متغیرها و شامل مراحل آماده‌سازی، سازماندهی بررسی و پردازش پیام می‌باشد. جامعه تحلیلی تحقیق، راهبردهای معنویت‌افزایی در بین دانشجویان دانشگاه پدافند هوایی خاتم‌الانبیاء (ص) است که در این مطالعه با توجه به ماهیت و موضوع پژوهش از نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد و مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس جدول مورگان ۲۶۵ نفر به شیوه تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای جمع‌آوری اطلاعات و پرسشنامه ابتدا منابع مطالعه شد و با کمک استاد راهنما و دیگر متخصصان در حوزه معنویت در نیروهای مسلح، عوامل بررسی و ۱۱ مورد از آن سؤالات مربوط به مباحث اعتقادی تأیید شد، در نهایت برای جمع‌آوری اطلاعات در بین دانشجویان از پرسشنامه به ترتیب تاثیرگذاری از یک تا پنج نمره‌گذاری کنند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش‌های آمار توصیفی- همبستگی استفاده شده است.

اعتبار و پایایی پرسشنامه

اعتبار و پایایی یک پرسشنامه یعنی یکنواخت بودن در اندازه‌گیری، یعنی از پاسخگو انتظار می‌رود که همزمان درباره موردی ویژه از او سؤال می‌شود پاسخ یکنواختی دریافت شود (کومار، ۱۳۷۸: ۳۹۰).

وضعیت پایایی	الفای کرونباخ	تعداد سؤال	نام متغیر	وضعیت پایایی
عالی	۸۹۳۰	۱۱	پرسشنامه	عالی

جدول ۲: اعتبار و پایایی پرسشنامه

۱. توحید در قرآن

توحید از اصلی‌ترین و بنیادی‌ترین مفاهیم در اسلام است. این مفهوم به اعتقاد به یگانگی و یکتایی خداوند و عدم وجود هیچ معبودی جز او اشاره دارد. واژه توحید به طور مستقیم در قرآن استعمال نشده است اما مشتقات آن در قرآن کریم بسیار به کار برده شده است همچنین آیات بسیاری به طور مکرر به توحید خدا و اهمیت آن اشاره می‌کند. "توحید" از مصدر باب تفعیل و از ماده "وحد" به معنی یک نفر و تنها بودن است (ابن فارس، ۱۴۰۴: ۹۰/۶. جوهری، ۱۹۹۰: ۵۴۷/۲). در قرآن کریم بر یکتایی خداوند و نفی هرگونه شرک تأکید شده است به این علت اصلی‌ترین پیام قرآن توحید می‌باشد، کلیدی‌ترین واژه در توحید قرآنی کلمه الله است چرا که در حدود ۲۷۰۰ مرتبه تکرار شده است که این خود در آیات گوناگون متضمن تأکید بر یکتایی خداوند است. برخی آیاتی که راجع به یگانگی خداوند می‌باشد: نفی هرگونه شرک: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ (صافات، ۳۵): «هیچ خدایی جز خدا نیست» یکی بودن خدا: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ (اخلاص، ۱): «بگو: حقیقت این است که خدا یکتاست». یک خدا برای همه: ﴿إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ (نحل، ۲۲): «و خدای شما، خدای یکتاست». خداوند تمام عالم: ﴿وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهٌ﴾ (زخرف، ۸۴): «و آن ذات یگانه است که در آسمان و زمین (و در همه عوالم نامتناهی) او خداست». تأکید بر ضرورت رها کردن اعتقاد به چند خدا: ﴿وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ﴾ (ذاریات، ۵۱): «و هرگز با خدای یکتا خدایی دیگر نپرستید». پس با توجه به راهبرد اعتقادی توحید در قرآن کریم، انسان موحد، در تمام عرصه‌های زندگی خود، تنها خدا را منشأ هستی، عزت، قدرت و پیروزی می‌بیند و از هر وابستگی غیرالهی آزاد می‌شود. در فضای دانشگاه‌های نیروهای مسلح، باور به توحید موجب می‌شود دانشجو همه مأموریت‌ها، و مجاهدت‌ها را در پرتو بندگی خدا معنا کند. این باور، به او آرامش، انگیزه الهی و تربیت معنوی پایدار می‌بخشد.

۲.۱ نبوت در قرآن

واژه نبوت از ریشه نباء می‌باشد که در چند معنا استفاده شده است، این منظور این واژه را به معنای خبر و خبردادن (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱/۱۶۲). جوهری در العین معنای آن

را صدای مخفی (جوهری، ۱۹۹۰: ۷۴/۱). به کار برده است. از نگاه قرآن، انبیای الهی معصوم و برگزیده هستند و برای هدایت و سعادت انسان ها فرستاده شده اند. ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ (آل عمران، ۳۳): «به حقیقت خدا آدم و نوح و خاندان ابراهیم و خاندان عمران را بر جهانیان برگزید». آیه ذیل برخی از دلایل فرستادن انبیا الهی را ذکر می کند. ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ (حدید، ۲۵): «همانا ما پیامبران خود را با ادله و معجزات فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت گرایند، و آهن (و دیگر فلزات) را که در آن هم سختی (جنگ و کارزار) و هم منافع بسیار بر مردم است (نیز برای حفظ عدالت) آفریدیم، و تا معلوم شود که خدا و رسولش را با ایمان قلبی که یاری خواهد کرد؟ (هر چند) که خدا بسیار قوی و مقتدر (و از یاری خلق بی نیاز) است» (ن.ک به: رضوانی، ۱۳۹۱: ۱۷۳). بنابراین نبوت پل ارتباطی میان خدا و انسان و سرچشمه هدایت الهی در زندگی فردی و اجتماعی است. در محیط نظامی که مسئولیت پذیری و اطاعت نقش اساسی دارند، باور به نبوت معنای الهی به این مفاهیم می بخشد. دانشجو می آموزد که اطاعت و فداکاری تنها زمانی ارزش دارد که در مسیر رسالت الهی و خدمت به خلق خدا باشد.

۳.۱ معاد در قرآن

از آیات قرآن کریم آنچه که به دست می آید این است که در میان مسائل اعتقادی، هیچ مسأله ای در اسلام پس از توحید و خداشناسی به اهمیت مسأله معاد و اعتقاد به حیات پس از مرگ نیست. اعتقاد به معاد، زندگی انسان را معنادار کرده و او را از پوچ گرایی رهایی می بخشد. معاد در کتب لغت بر وزن "مفعّل" از ریشه "عود" مصدر میمی، اسم زمان یا اسم مکان به معنای رجوع، زمان رجوع یا محل رجوع می باشد (زبیدی، ۱۳۰۶: ۶۳۴/۲؛ ابن منظور، ۱۴۱۴: ۶۲۳/۱؛ فیروزآبادی، ۱۳۷۴: ۴۴/۱). این واژه فقط یک بار در قرآن به کار رفته است، ﴿إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ﴾ (قصص، ۸۵): «همانا آن کس که قرآن را (بر تو نازل و عمل به آن را) بر تو واجب کرد، قطعاً تو را به وعده گاه (و زادگاهت) باز خواهد گردانید. بگو: پروردگارم آگاه تر است که چه کسی هدایت آورده و چه کسی در گمراهی آشکار است». به اعتقاد آیت الله سبحانی بیش از ۱۴۰۰ آیه درباره معاد وجود دارد (سبحانی، ۱۴۱۳: ۱۶۴/۴). راهبرد اعتقادی معاد برای دانشجویان دانشگاه های نیروهای مسلح، منشأ نظارت درونی، امید معنوی و انگیزه الهی است. به زبان

ساده، اعتقاد به معاد یعنی زندگی و خدمت با حضور خدا در ذهن؛ دانشجو می‌داند هر اقدام او در میدان آموزش، خدمت یا جهاد، در دفتر الهی ثبت می‌شود. این باور، پایه اصلی تعهد، و کرامت انسانی در نظام تربیتی اسلامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران است.

۴.۱ عدل در قرآن

عدالت یکی از مفاهیم بنیادین در همه ادیان الهی که با هدف تحقق این اصل از سوی خدای متعال بواسطه انبیاء نازل شده است. در این راستا باید خاطرنشان کرد که وجود ۲۸ آیه از قرآن در باب عدالت و مشتقات آن، شاهدی بر اهتمام اسلام بر این اصل می‌باشد. در خصوص معنا و مفهوم عدل، از منظر ابن‌منظور عدل چیزی است که در آن انحراف و کج بودن نیست و ضد ظلم است، عدالت را همین حکم به حق دادن گفته‌اند (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۴۳۱). از نظر طریحی واژه عدل یعنی فدیة یا مثل می‌باشد و عدالت به معنای میانه روی در امور گفته می‌شود (طریحی، ۱۳۷۵: ۴۲۰). از نظر قرآن، «عدالت» اصل و مبدأ هستی بوده و خلقت بر پایه عدالت صورت گرفته است، یعنی هستی بر اساس آن به وجود آمده است. ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ﴾ (انعام: ۱۱۵): «کلام خدای تو از روی راستی و عدالت به حد کمال رسید و هیچ کس تبدیل و تغییر آن کلمات نتواند کرد». یعنی والاترین هدف خلقت جهان و بشریت، رسیدن به عدالت و تحقق آن در جامعه و نفوس انسان‌ها معرفی شده است. از این رو، فرمود: ﴿لَيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ (حدید، ۲۵): «تا انسان‌ها برای عدل و قسط قیام کنند». بنابراین، عدالت در نگاه قرآنی، ارزش ذاتی و نفس‌الامری داشته و امنیت همه امور بدان وابسته است، پس عدالت صرف یک مفهوم انتزاعی نیست، بلکه مفهومی عقلی و نفس‌الامری است که ریشه در هستی و فطرت انسانی دارد و همه ابعاد وجودی عالم را در بر می‌گیرد (نک. به: جمشیدی، ۱۳۸۰: ۱۱۳). بنابراین عدل هم زیربنای سلامت اخلاقی و روانی فرد است، نیروی جهادی در دفاع از حق و مبارزه با باطل را تقویت می‌کند و بنیان اعتماد و همبستگی سازمانی را مستحکم می‌سازد. به بیان دیگر، باور به عدل، به این دانشجویان می‌آموزد که هم در برابر خدا و هم در برابر خلق، باید منصف، پاک‌نیت و متعهد باشد؛ و همین روحیه، جوهره واقعی معنویت نظامی در پرتو قرآن است.

۵.۱ امامت در قرآن

در دنیای امروز، که نیاز به رهبری معنوی بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود، نقش امامت به عنوان راهنمایی الهی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. امامت، به عنوان یکی از اصول

اساسی در آموزه های قرآنی، می تواند در تقویت معنویت و ایجاد همبستگی در بین دانشجویان دانشگاه های نیروهای مسلح نقشی کلیدی ایفا کند. با تکیه بر این مفهوم، دانشجویان می توانند به الگویی از رهبری معنوی دست یابند که آنها را در مسیر تعالی و رشد فردی و اجتماعی هدایت می کند. این رهیافت نه تنها به بهبود زندگی شخصی دانشجویان کمک می کند، بلکه به تقویت ارزش های دینی در محیط دانشگاهی نیز می انجامد. جوهری در صحاح درباره معنای لغوی امام گفته است: الإمام: الذی یقتدی به، وجمعه أئمة. امام: کسی است که به او اقتدا می شود و جمع امام، ائمه است (الجوهری، ۱۹۹۰: ۵/۱۸۶۵). راغب اصفهانی در المفردات گفته است: امام آن چیزی است که مورد اقتدا واقع می شود چه این که آن چیزی که مورد اقتداء است، انسان باشد که به گفتار، یا رفتار او اقتداء می گردد، یا کتاب و یا غیر آن باشد. اعم از این که آن امام بر حق باشد و یا بر باطل و جمع امام ائمه می باشد (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ۲۴). واژه "امام" در قرآن کریم در معانی متفاوتی به کار رفته است به عنوان مثال در آیات ذیل در امام به معنی پیشوا به کار برده شده است: ﴿قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا﴾ (بقره، ۱۲۴): «خدا به او گفت: من تو را به پیشوایی خلق برگزینم». ﴿يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمامِهِمْ﴾ (اسراء، ۷۱): «(به یاد آر) روزی که ما هر گروهی از مردم را با پیشوایشان (به پیشگاه حقیقت) می خوانیم». راهبرد اعتقادی امامت در معنویت افزایی دانشجویان نظامی، پلی است میان تعهد سازمانی و تعهد الهی، این باور، اطاعت از ساختار را توجیه شرعی می بخشد، الگوی عملی اطاعت از ولایت و رهبری حکیمانه را ارائه می دهد همچنین در محیط نظامی که اطاعت از سلسله مراتب و اجرای دقیق دستورات برای حفظ امنیت و کارآمدی حیاتی است، تبیین صحیح جایگاه امامت به عنوان الگوی هدایت، یک ضرورت اعتقادی و عملی است.

۲. برخی سجایای اخلاقی

در ایجاد معنویت در بین دانشجویان دانشگاه های نیروهای مسلح، سجایای اخلاقی می توانند نقش بسیار موثری داشته باشد. تکیه بر آموزه های قرآنی می تواند به عنوان یک راهنمای قوی برای ایجاد و تقویت این ارزش ها عمل کند.

۱.۲ توکل

در محیط های آموزشی و نظامی، پرورش معنویت و تقویت ایمان امری ضروری برای پیشرفت و تعالی فردی و جمعی است. توکل، به معنای اعتماد به قدرت و حکمت الهی، به دانشجویان نیروهای مسلح کمک می کند تا در مواجهه با چالش ها و دشواری ها، آرامش و اطمینان قلبی خود را حفظ کنند. این اعتماد و اتکا به خداوند، نه تنها موجب افزایش معنویت در زندگی شخصی می شود، بلکه به ایجاد محیطی سرشار از همبستگی و همکاری در بین آنان نیز کمک

می‌کند. ابن منظور در لسان العرب، "توکل" را از ماده "وکل" به معنی اعتماد (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۷۳۴/۱۱). و قرشی در قاموس قرآن واگذار کردن (قرشی، ۱۳۷۱: ۷/۲۴۱). معنا نموده است، راغب اصفهانی نیز می‌نویسد "توکیل" را بر غیر خود اعتماد کردن و او را نایب خدا قرار دادن معنا نموده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ۸۸۲). در اصطلاح توکل به معنای اعتماد و اطمینان قلبی انسان به خداوند در تمام امور است (نراقی، ۱۳۸۱: ۷۵۸). بنابراین راهبرد اعتقادی توکل، به دانشجو و افسر آینده نیروهای مسلح این اطمینان را می‌دهد که وظیفه من تلاش است؛ نتیجه با خداست. این اصل، نیروی محرکه لازم برای اقدام قاطعانه در مواجهه با شرایط خاص، غلبه بر ترس، و حفظ سلامت روانی در محیط پرتنش نظامی را فراهم می‌کند و توکل را به عنوان یکی از مهم‌ترین پشتوانه‌های معنوی تبدیل می‌سازد.

۲.۲ تقوا

تقوا، به عنوان یکی از ارزشمندترین سجایای اخلاقی، می‌تواند نقشی اساسی در تعالی روحی و اخلاقی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح ایفا کند. این مفهوم نه تنها به معنای پرهیزگاری و خودکنترلی است، بلکه به ایجاد فضایی سرشار از معنویت و اخلاق در جامعه کمک می‌کند. واژه "تقوا" از ماده "وَقَى" به معنای "حفظ و صیانت"، گرفته شده و در لغت، به معنای خودنگهداری و حفظ نفس است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ۸۸۱). لفظ تقوا و مشتقات آن مانند: اتقوا، تتقوا، يتقون، يتقون، اتقى، اتقاكم، متقين و... ۲۴۲ بار در قرآن کریم آمده است (عبدالباقی، ۱۳۷۰: ۷۶۱-۷۸۵). تقوا حالتی در فرد است که به او مصونیت روحی و اخلاقی می‌دهد و باعث می‌شود وقتی در محیط گناه قرار می‌گیرد گناه نکند (مطهری، ۱۳۷۰: ۲۱-۲۰). از منظر قرآن فقط اعمال متقیان پذیرفته است ﴿...أَنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾ (نسا، ۸۱): «خدا فقط از پرهیزکاران می‌پذیرد». قرآن مجید نمی‌گوید دانشمندان، ثروتمندان، نیرومندان، عابدان، مخترعان، مکتشفان و مانند آنها اهل نجاتند، بلکه تنها افراد با تقوا را اهل نجات معرفی می‌کند (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۴۷۶). تقوا در محیط نظامی، ضمانت‌کننده این است که قدرت نظامی و اقتدار سازمانی تنها در مسیر صحیح و مشروع به کار گرفته شود و از هرگونه سوءاستفاده، ظلم، یا تجاوز به حدود الهی و انسانی دور بماند. راهبرد اعتقادی تقوا تضمین می‌کند که دانشجویان نه تنها در تخصص فنی برتر باشند، بلکه در تعهد اخلاقی و التزام به آن نیز سرآمد باشند؛ زیرا در نهایت، قدرت بدون تقوا، تبدیل به تهدیدی برای جامعه می‌شود.

۳.۲ عزت نفس

در بسیاری از تعابیر اسلامی این حالت غرور یا مناعت و احساس شرافت، تحت عنوان عزت نفس بیان گردیده شده است. در رأس همه آنها تعبیر خود قرآن کریم است که تعبیری حماسی می باشد ﴿وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (منافقون، ۸): «و حال آنکه عزت مخصوص خدا و رسول و اهل ایمان است، یعنی مؤمن بایستی بداند عزت اختصاصاً در انحصار مؤمنان است و اوست که باید عزیز باشد؛ عزت شایسته او می باشد و او شایسته عزت است. این یک نوع توجه دادن به نفس است» (مطهری، ۱۳۷۷: ۲۳/۶۵۳-۶۵۲). راغب درباره معنای عزت می نویسد: عزت حالتی است که مانع مغلوب شدن انسان می شود (حالت شکست ناپذیری) و در اصل از عزاز (بر وزن اساس) به معنی زمین محکم و نفوذناپذیر گرفته شده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶: ۱/۳۳۳). عزت نفس از طرفی برای انسان، یکی از بزرگ ترین فضایل و سجایای اخلاقی است و از طرف دیگر، محرک آدمی در اجرای سایر برنامه های اخلاقی و وظیفه شناسی درباره دیگران است. از طرفی راهبرد اعتقادی عزت نفس، به دانشجویان دانشگاه های نیروهای مسلح می آموزد که ارزش او در ذات وجودی و تعهدش به اصول الهی است، نه در زرق و برق یا مقام دنیوی. این امر، پایدارترین عامل برای حفظ صداقت، قاطعیت و ایستادگی در برابر فشارهای درونی و بیرونی است و او را به افسری تبدیل می کند که هم از نظر فنی کارآمد و هم از نظر اخلاقی شکست ناپذیر است.

۴.۲ روحیه شجاعت

شجاعت کلید پیروزی و منشأ سربلندی و عظمت انسان است. شجاعت در لغت به معنای قوت قلب داشتن در شرایط سختی می باشد (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۷/۱۷۳). و شجاع نیز به شخصی گفته می شود که در میدان جنگ پر دل و سبک دست باشد و به راحتی اقدام نماید (دهخدا، ۱۳۷۷: ۱۲/۱۲۴۹۷). این واژه در قرآن کریم ذکر نشده است اما مضمون آن به روشنی در برخی آیات اشاره شده است. اسلام روحیه شجاعت و دلیری را ستوده و ترس و جبن را نکوهش کرده و در مورد فضیلت دلیری، همه عوامل و عناصر افراطی را قطع کرد و آن را به صورت یک فضیلت اسلامی بیرون آورد و در واقع کوشید حس شجاعت را برای حمایت از ارزش های معنوی و احقاق حق و رد مظالم و گسترش عدل و نبرد با دشمنان دین و جهاد در راه خدا درآورد. ﴿وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنْ أَنْتَهُوا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (بقره، ۱۹۳): «و با کفار جهاد کنید تا فتنه و فساد از روی زمین برطرف شود و دین خدا حاکم باشد و بس، و اگر (از فتنه) دست کشیدند (با آنها عدالت کنید) که تجاوز جز بر ستمکاران روا نیست. و برای تشویق آنها، خدا را خریدار جانها و مال های مؤمنان معرفی کرد و به آنها

و عده بهشت داد. ﴿الَّذِينَ يَبْلُغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ (احزاب، ۳۹): (این سنت خداست در حق) آنان که تبلیغ رسالت خدا کنند و از خدا می‌ترسند و از هیچ‌کس جز خدا نمی‌ترسند و خدا برای حساب به تنهایی کفایت می‌کند. شجاعت یکی از ارکان اساسی برای شکل‌دهی به شخصیت یک دانشجوی نیروی مسلح است. نیروهای مسلح به طور ذاتی با مفاهیم خطر، فداکاری و رویارویی با تهدید تعریف می‌شوند، بنابراین شجاعت نه تنها یک ویژگی مطلوب، بلکه یک ضرورت حرفه‌ای و معنوی است. راهبرد اعتقادی شجاعت، با درهم آمیختن ایمان به خداوند و درک هدف متعالی از خدمت نظامی، ترس را به عاملی برای حرکت در مسیر درست تبدیل می‌کند.

۵.۲ انضباط

یکی از شرایط اساسی انجام درست هر کاری تا رسیدن به هدف، رعایت انضباط و جدی بودن در تمام مراحل آن می‌باشد. مقصود از انضباط و جدیت، سازمان‌پذیری، آراستگی، نظم و ترتیب، سعی و کوشش و پرهیز از هرگونه سستی و بی‌سامانی در کار می‌باشد تا در نتیجه، یک سازمان و جامعه منضبط از هماهنگی کامل برخوردار گردد. نظم را در لغت به معنای آراستن، بر پا داشتن، ترتیب دادن کارها تعریف می‌کنند (صفی‌پور، ۱۳۳۴: ذیل واژه). و در اصطلاح نظامی به معنای پیروی کامل از دستورهای نظامی می‌باشد (معین، ۱۳۷۵ ش، ذیل واژه). انضباط نیز به معنای نظم و انتظام، ترتیب و درستی، عدم هرج و مرج، سامان‌پذیری آراستگی است (دهخدا، ۱۳۷۷: ذیل واژه). که شامل دو جنبه معنوی و ظاهری است، جنبه معنوی انضباط یعنی اینکه هر یک از آحاد نیروهای مسلح همواره خدای متعال را حاضر و ناظر دانسته و خود را متعهد و مقید کنند تا در مسیر بندگی و کسب رضای حضرت حق قدم برداشته و با عمل به احکام الهی و اجرای دستورهای تدابیر قوانین و مقررات و پایبند به سلسله مراتب، ولایی، در هر حال پاسخگویی، افکار گفتار و رفتار خود باشد. جنبه ظاهری انضباط یعنی تقید و التزام عملی به رعایت آداب و شئون نظامی آراستگی ظاهری، اجرای دقیق تدابیر، دستورها، قوانین، مقررات و وظایف محوله و رعایت سلسله مراتب. در قرآن کریم همه آیاتی که درباره قوانین و مقررات الهی نازل شده، برقرار کننده نظم و برنامه در زندگی فردی و اجتماعی مسلمانان است. خداوند می‌فرماید: ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ (قمر، ۴۹): «ما هر چه آفریدیم به اندازه آفریدیم». راهبرد اعتقادی انضباط یکی از حیاتی‌ترین ستون‌های معنویت‌افزایی در دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح است. در ساختار نظامی، انضباط تجلی بیرونی ایمان است، انضباط در دو نوع معنوی و ظاهری تنظیم‌کننده رفتار عملی فردی و اجتماعی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح است.

۶.۲ خدمت‌گزاری به جامعه و کشور

یکی از نقطه قوت‌های اخلاق اسلامی، توجه به انسان‌ها، حس همکاری، نیکوکاری و خدمت‌رسانی به مردم؛ به ویژه خدمت به مؤمنان و صالحان است. نگاهی اجمالی به آیات، روایات و سیره انبیا و اولیا به خوبی این امر را ثابت می‌کند که بعد از انجام واجبات، هیچ امری، مانند نیکی و خدمت به بندگان

خداوند باعث تقرب انسان به درگاه الهی نمی‌گردد. به این ترتیب انبیاء و اولیای الهی، همواره در خدمت مردم بوده‌اند. بدون شک خدمت به خلق از جمله بهترین راه‌های سلوک الی‌الله و رسیدن به قرب الهی می‌باشد. نیروهای مسلح ما همیشه ثابت کرده که در صحنه حاضر شده و تمامی امکانات و تجهیزات و نیروی انسانی خود را در اختیار خدمت رسانی به مردم قرار داده است. خدمت به خلق در قرآن کریم آمده است، آنچه به نفع مردم باشد پایدار و جاوید خواهد بود و آنچه سودمند نباشد، مانند کف بر روی آب، بزودی از بین می‌رود و اثری از آن باقی نخواهد ماند. (... فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَ أَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ) (رعد، ۱۷): «اما کف به کناری می‌افتد و نابود می‌شود ولی آنچه به مردم سود می‌رساند (مثل آب یا فلز خالص) در زمین می‌ماند. خداوند متعال این گونه مثال می‌زند». ﴿وَجَعَلْنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾ (مریم، ۳۱): «و مرا هر کجا که باشم مایه برکت (و رحمت) گردانید، و تا زنده‌ام به عبادت نماز و زکات سفارش کرد». امام صادق (ع) در تفسیر آیه که درباره حضرت عیسی (ع) نازل گشته می‌فرماید: مقصود از ﴿جَعَلْنِي مُبَارَكًا﴾ "جعلنی نفاعاً" (مریم، ۳۱): می‌باشد، یعنی خداوند حضرت عیسی (ع) را برای مردم بسیار سودمند قرارداد (کلینی، ۱۴۳۰ ق، ۱۶۵/۲).

جدول ۳: مؤلفه‌ها

مؤلفه‌ها	شرح
نوع پژوهش	توصیفی-همبستگی
جامعه آماری	دانشجویان سال اول، دوم، سوم و چهارم دانشگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)
تعیین حجم نمونه	با توجه به جدول مورگان، ۲۶۵ دانشجو برآورد شده است
روش نمونه‌گیری	تصادفی
ابزار سنجش	پرسشنامه دو بخشی (بخش اول سه سؤال، بخش دوم ۱۱ سؤال)
روش بدست آوردن اعتبار و روایی	نظرات و دیدگاه‌های استاد راهنما و استاد مشاور برای روایی و تست آلفای کرونباخ برای اعتبار
روش تحلیل داده‌ها	استفاده از تکنیک‌های آمار توصیفی و استنباطی با استفاده از نرم افزار SPSS

جدول ۴: جمع بندی تحلیلی چیستی و چرایی راهبردهای اعتقادی

چرایی	چیستی	راهبردها (محور)
تکیه بر آن‌ها موجب جهت‌گیری معنوی، ایمان و اطاعت آگاهانه می‌شود	این اصول ساختار جهان بینی دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح را می‌سازند	اصول دین (توحید، نبوت، امامت، معاد و عدل)
عامل آرامش و کنترل رفتاری در مأموریت‌های پر تنش	راهبردهای اخلاقی-اعتقادی برای رشد درونی و تعامل مسئولانه	توکل و تقوا
پایداری انگیزه دینی در مسیر دفاع از کشور و نظام اسلامی	راهبردهای اخلاقی-اعتقادی در قالب مسئولیت فردی و اجتماعی	عزت نفس و خدمت‌گزاری
نمود ایمان در عمل؛ هماهنگی جسم و روح در انجام تکلیف الهی	راهبردهای اخلاقی-اعتقادی که تجلی بیرونی معنویت را در دانشجویان دانشگاه‌های نیروهای مسلح نشان می‌دهد	انضباط و شجاعت

یافته‌های تحقیق

۳. تجزیه و تحلیل پرسشنامه

جدول ۵: اعتقاد به توحید تا چه اندازه باعث آرامش و اطمینان خاطر من می‌شود؟

Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
بسیار کم	0	0	0
کم	3	1.1	1.1
متوسط	29	10.9	10.9
زیاد	112	42.3	54.3
بسیار زیاد	121	45.7	100.0
Total	265	100.0	100.0

جدول ۶: آموزه‌های پیامبران تا چه اندازه راهنمای موثری برای زندگی من هستند؟

Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
بسیار کم	2	.8	.8
کم	4	1.5	2.3
متوسط	41	15.5	17.7
زیاد	142	53.6	71.3

Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
100.0	28.7	28.7	76	فوق زیاد
	100.0	100.0	265	Total

جدول ۷: اعتقاد به معاد تا چه اندازه بر تصمیم گیری های زندگی ام تأثیر می گذارد؟

Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	.8	.8	2	بسیار کم
	4.5	3.8	10	کم
	23.8	19.2	51	متوسط
	72.8	49.1	130	زیاد
	100.0	27.2	72	فوق زیاد
	100.0	100.0	265	Total

جدول ۸: اعتقاد به عدالت الهی تا چه اندازه مرا به انصاف در رفتارهای روزانه ام تشویق می کند؟

Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	.8	.8	2	بسیار کم
	1.9	1.1	3	کم
	15.8	14.0	37	متوسط
	64.9	49.1	130	زیاد
	100.0	35.1	93	فوق زیاد
	100.0	100.0	265	Total

جدول ۹: رهنمودهای امامان تا چه اندازه نقش مهمی در هدایت معنوی من دارند؟

Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	1.1	1.1	3	بسیار کم
	4.9	3.8	10	کم
	20.0	15.1	40	متوسط
	57.7	37.7	100	زیاد
	100.0	42.3	112	فوق زیاد
	100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۰: توکل به خدا تا چه اندازه در لحظات دشوار زندگی برایم آرامش بخش است؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	.4	.4	.4	1	بسیار کم
	.8	.4	.4	1	کم
	5.3	4.5	4.5	12	متوسط
	39.6	34.3	34.3	91	زیاد
	100.0	60.4	60.4	160	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۱: تقوا و پرهیزکاری تا چه اندازه مسیر زندگی‌ام را روشن می‌کند؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	1.9	1.9	1.9	5	بسیار کم
	5.3	3.4	3.4	9	کم
	23.0	17.7	17.7	47	متوسط
	70.6	47.5	47.5	126	زیاد
	100.0	29.4	29.4	78	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۲: عزت نفس تا چه اندازه بر پایه تعالیم دینی به من قوت قلب می‌دهد؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	1.9	1.9	1.9	5	بسیار کم
	6.4	4.5	4.5	12	کم
	29.4	23.0	23.0	61	متوسط
	80.0	50.6	50.6	134	زیاد
	100.0	20.0	20.0	53	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۳: روحیه شجاعت و دلیری تا چه اندازه از آموزه های دینی می گیریم؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	2.3	2.3	2.3	6	بسیار کم
	11.7	9.4	9.4	25	کم
	41.1	29.4	29.4	78	متوسط
	80.4	39.2	39.2	104	زیاد
	100.0	19.6	19.6	52	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۴: انضباط ظاهری و معنوی تا چه اندازه برای موفقیت من ضروری است؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	1.5	1.5	1.5	4	بسیار کم
	6.0	4.5	4.5	12	کم
	20.8	14.7	14.7	39	متوسط
	69.8	49.1	49.1	130	زیاد
	100.0	30.2	30.2	80	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

جدول ۱۵: خدمت گذاری به جامعه و کشور تا چه میزان بخشی از وظایف دینی من است؟

	Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	
Valid	.4	.4	.4	1	بسیار کم
	3.0	2.6	2.6	7	کم
	13.6	10.6	10.6	28	متوسط
	52.8	39.2	39.2	104	زیاد
	100.0	47.2	47.2	125	فوق زیاد
		100.0	100.0	265	Total

۴. متغیرهای تحقیق

در این بخش از پژوهش با استفاده از قواعد مربوطه اصول استنباط پارامتریک و سنجش متغیرها پرداخته می‌شود، این متغیرها شامل: ۱- تأثیر والدین، هم‌زمان، استادان، فرماندهان و محیط دانشگاه در افزایش معنویت ۲- راهبردهای اعتقادی

۴.۱ توصیف و استنباط متغیرتأثیر آموزه‌های قرآن، والدین، هم‌زمان، استادان، فرماندهان و برنامه‌های فرهنگی در افزایش معنویت

۴.۲ توصیف متغیر راهبردهای اعتقادی

جدول ذیل به بررسی تأثیر میزان پاسخگویی راهبردهای اعتقادی دانشجویان می‌پردازد.

جدول ۱۶: راهبردهای اعتقادی

سؤالات پژوهش	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد
۱	۰	۱.۱	۱۰.۹	۴۲.۳	۴۵.۷
۲	۰.۸	۱.۵	۱۵.۵	۵۳.۶	۲۸.۷
۳	۰.۸	۳.۸	۱۹.۲	۴۹.۱	۲۷.۲
۴	۰.۸	۱.۱	۱۴	۴۹.۱	۳۵.۱
۵	۱.۱	۳.۸	۱۵.۱	۳۷.۷	۴۲.۳
۶	۰.۴	۰.۴	۴.۵	۳۴.۳	۶۰.۴
۷	۱.۹	۳.۴	۱۷.۷	۴۷.۵	۲۹.۴
۸	۱.۹	۴.۵	۲۳	۵۰.۶	۲۰
۹	۲.۳	۹.۴	۲۹.۴	۳۹.۲	۱۹.۶
۱۰	۱.۵	۴.۵	۱۴.۷	۴۹.۱	۳۰.۲
۱۱	۰.۴	۲.۶	۱۰.۶	۳۹.۲	۴۷.۲
درصد کل	۱.۰۸	۳.۲۸	۱۵.۸۷	۴۴.۷	۳۵.۰۷

۵.۳ تجزیه و تحلیل متغیرهای پژوهش

متغیرهای این پژوهش شامل سه مورد است که با توجه به پرسشنامه پژوهش هر یک را به صورت جداگانه تجزیه و تحلیل می‌نماییم:

۵.۳.۱ متغیر اول: تأثیر والدین، همزمان، استادان، فرماندهان و محیط دانشگاه در افزایش معنویت

طبق آمار نمودارهای سؤالات، ۱-۲-۳-۴-۵ پرسشنامه پژوهش مشخص می‌شود که میزان تأثیر والدین، همزمان، استادان، فرماندهان و محیط دانشگاه در افزایش معنویت ۸۵.۶۸ درصد متوسط به بالا و ۱۴.۳۲ درصد کم و بسیار کم می‌باشد.

۵.۳.۲ متغیر دوم: تأثیر عوامل اعتقادی

طبق آمار نمودارهای سؤالات، ۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۴-۳-۲-۱ پرسشنامه پژوهش مشخص می‌شود که میزان تأثیر راهبردهای اعتقادی در افزایش معنویت ۹۵.۶۴ درصد متوسط به بالا و ۴.۳۶ درصد کم و بسیار کم می‌باشد.

۶. بررسی و تحلیل فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های این پژوهش سه مورد است که برای بررسی و تحلیل با توجه به پرسشنامه پژوهش بایستی ضریب همبستگی سؤالات را بدست آوریم.

جدول ۱۷: جدول KMO

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy .		.967
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	15291.286
	df	253
	Sig.	.000

۷. نتیجه

پژوهش حاضر با تمرکز بر بعد راهبردهای اعتقادی شامل اصول دین (توحید، نبوت، معاد، عدل، امامت) و برخی سجایای اخلاقی (توکل، تقوا، عزت نفس، روحیه شجاعت، نظم و انضباط، خدمت‌گزاری به جامعه و کشور) که پایه فکری و ایدئولوژیکی دانشجویان نظامی را تقویت می‌کند را تبیین کرد: **توحید**: به معنای وحدت در هدف و فرماندهی مطلق خداوند است. این باور، شکاف‌های فکری را پر می‌کند و دانشجو را به پذیرش یک نظام واحد و سلسله مراتب سازمانی هدایت می‌کند. توحید قوی، بنیاد نظم‌پذیری، تعهد فردی و اخلاص در عمل را فراهم می‌آورد. دانشجو می‌داند که تعهد و انضباط او نه فقط برای یک شخص یا سازمان، بلکه برای رضایتی فراتر است. **نبوت و امامت**: پیامبران و ائمه (ع)

در قرآن نه تنها به عنوان رهبران دینی، بلکه به عنوان الگوهای کامل انسانی در اوج شجاعت، عدالت، صبر و عزت نفس معرفی می‌شوند. معرفی این شخصیت‌ها به عنوان مدل‌های رهبری، الهام‌بخش صفات نظامی مطلوب مانند فرماندهی مقتدرانه، برخورداری از روحیه جهادی و رعایت عدالت در تصمیم‌گیری‌های سخت می‌شود. **معاد و عدل**: باور به حسابرسی و بازگشت به سوی خداوند (معاد)، و اعتقاد به عادلانه بودن نظام هستی (عدل الهی). این باورها یک «نظام ارزشی و نظارتی درونی» قوی ایجاد می‌کنند. دانشجو تحت نظارت دائم قرار دارد و می‌داند که کوچک‌ترین کم‌کاری، ظلم یا تخطی از وظیفه، در نظام آفرینش ثبت می‌شود. این جهت‌دهی، موجب خدمت صادقانه، رعایت حقوق دیگران و تعامل اخلاقی حتی در خلوت می‌شود. **توکل به خداوند**: در محیط‌های حساس نظامی (مانند پدافند هوایی)، تنش و اضطراب شغلی بسیار بالاست. توکل، منبع آرامش درونی است و اجازه نمی‌دهد ترس یا تردید، تصمیم‌گیری فرد را در شرایط سخت عملیاتی مختل کند. توکل، موجب افزایش اعتماد به نفس و قاطعیت می‌شود. **تقوا**: تقوا به معنای خودنگهداری و رعایت مرزهای الهی است. این صفت درونی، فرد را از هرگونه انحراف فکری، مالی یا عملی محافظت می‌کند و سلامت اخلاقی و سازمانی بدنه نیروهای مسلح را تضمین می‌نماید. **شجاعت، عزت نفس، نظم و انضباط، خدمت‌گزاری به جامعه**: این ویژگی‌ها جوهره رفتار نظامی هستند. عزت نفس (ناشی از اعتقاد به کرامت انسانی) مانع از ذلت و تسلیم می‌شود. شجاعت برای حضور در عرصه عملیات ضروری است. نظم و انضباط محصول توحید و تعهد است. خدمت‌گزاری نیز هدف غایی یک نیروی مکتبی برای حفظ امنیت و آرامش مردم است.

جدول ۱۸: نتایج

عنصر اعتقادی/اخلاقی	مبنای قرآنی (نتیجه پژوهش)	تأثیر هدفمند بر دانشجویان نیروهای مسلح
توحید	اصول دین (پایه فکری و ایدئولوژیکی)	ایجاد نظم‌پذیری قوی و تعهد فردی درونی، اخلاص در انجام وظایف.
نبوت و امامت	اصول دین (پایه فکری و ایدئولوژیکی)	الهام‌بخشی برای کسب صفاتی چون شجاعت، عدالت، و عزت نفس فرماندهی.
معاد و عدل	اصول دین (پایه فکری و ایدئولوژیکی)	جهت‌دهی به عملکرد، ترویج خدمت صادقانه، جلوگیری از فساد و ظلم.
توکل به خداوند	سجایای اخلاقی	افزایش آرامش و اعتماد به نفس، مدیریت استرس در سخت‌ترین شرایط عملیاتی.
تقوا	سجایای اخلاقی	حفاظت فرد از انحراف‌های فکری و عملی، حفظ سلامت اخلاقی در برابر با وسوسه‌ها.
عزت نفس و شجاعت	سجایای اخلاقی	تقویت روحیه مقاومت، تصمیم‌گیری قاطع

و دوری از ذلت سازمانی.

نظم و خدمت به کشور	سجایای اخلاقی	نهادینه سازی تعهد به قوانین و سازمان، و هدفمندسازی خدمت به جامعه و کشور
--------------------	---------------	---

۸. پیشنهادها

آموزش و آگاهی بخشی: برگزاری کارگاه ها و دوره های آموزشی با محوریت بایسته های معنوی در سه سطح دانشجویان، فرماندهان و اساتید به منظور بهبود مفاهیم معنوی.

تدوین برنامه های آموزشی جامع معنوی: طراحی و اجرای برنامه های آموزشی که شامل کلاس های قرآن خوانی، تأمل در مفاهیم دینی و برگزاری جلسات مباحثه در مورد آموزه های اخلاقی باشد. ارائه سیلابس های درسی که آموزه های قرآنی را در رشته های تخصصی دانشجویان نظامی وارد کند.

تقویت مراسم و فعالیت های جمعی معنوی: تقویت برگزاری نمازهای جماعت و مراسمات مذهبی گروهی که باعث تقویت روحیه گروهی و همبستگی میان دانشجویان شود. راه اندازی اردوهای معنوی و فرهنگی برای آشنایی دانشجویان با تاریخ و فرهنگ اسلامی.

تحقیقات میدانی و ارزیابی مستمر: انجام پژوهش های میدانی و نظرسنجی برای شناسایی نیازها و چالش های معنوی دانشجویان در دانشگاه های نظامی. ارزیابی اثربخشی برنامه های معنوی و آموزشی از طریق نظرسنجی های دوره ای و تحلیل نتایج.

تخصیص اعتبار مالی و منابع انسانی: تأمین منابع مالی لازم برای برگزاری دوره های آموزشی، کارگاه ها و مراسمات فرهنگی و مذهبی. تقویت استفاده از کارشناسان و متخصصان در حوزه اخلاق و معنویت برای تدریس در دانشگاه ها.

گسترش همکاری با نهادهای دینی و فرهنگی: برقراری همکاری های مؤثر با سازمان های مذهبی و فرهنگی برای بهره گیری از تجارب آن ها در زمینه معنویت افزایی. مشارکت در برگزاری نمایشگاه ها و همایش های فرهنگی به منظور ترویج آموزه های قرآنی.

پژوهش های آینده: پیشنهاد به پژوهشگران جدید برای بررسی نقاط قوت و ضعف برنامه های اجرایی معنوی در دانشگاه های نیروهای مسلح و ارزیابی تأثیر آن ها بر روحیات و کارایی دانشجویان. مطالعه تطبیقی میان دانشگاه های داخلی و خارجی در زمینه تربیت معنوی و راهکارهای موفق آنها.

منابع

- قرآن کریم
- ایازی، محمدعلی، (۱۳۸۰)، *فقه پژوهی قرآنی*، بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، قم - ایران.
- انیس، ابراهیم و دیگران، (۱۳۷۲)، *المعجم الوسیط*، جلد اول و دوم، چاپ چهارم، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ابن فارس، احمد بن فارس، (۱۴۰۴)، *معجم مقاییس اللغة*، قم، مکتب الاعلام الاسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم، (۱۴۱۴)، *لسان العرب*، بیروت: دار صادر، چ سوم.
- تبریزی، میرزا جواد، (۱۴۲۷)، *الانوار الإلهیة*، قم، دارالصدیقة الشهیدة.
- جرجانی، ضیاءالدین بن سدیدالدین، (۱۳۷۵)، *رسائل فارسی جرجانی*، محقق: نورمحمدی، معصومه، تهران، اهل قلم.
- جمشیدی، محمدحسین؛ (۱۳۶۹)، *مبانی و روش‌شناسی تبیین (با تأکید بر اندیشه سیاسی)*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، (۱۹۹۰)، *الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة*، بیروت، دارالعلم للملایین.
- حاجی خلیفه، ملامصطفی، (۱۴۱۰)، *کشف الظنون*، دارالفکر، بیروت.
- خمینی، روح الله، (۱۳۹۵)، *صحیفه امام*، تهران: انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۷)، *لغت‌نامه دهخدا*، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- رضوانی، روح‌الله، (۱۳۹۱)، *مبانی کلامی اعجاز قرآن*، قم، مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی (ص).
- راغب اصفهانی، ابو القاسم حسین بن محمد، (۱۴۱۶)، *المفردات*، بیروت: الدارالشامیه.
- زبیدی، محمد بن محمد، *تاج العروس من جواهر القاموس*، (۱۳۰۶)، قاهره، دار مکتبة الحیاء.
- سبحانی، جعفر، (۱۴۱۳)، *الالهیات علی هدی الکتاب و السنه و العقل*، قم، مؤسسه امام صادق(ع)، چ چهارم.
- صفی‌پور، بدالرحیم بن عبدالکریم، (۱۳۳۴)، *منتهی الارب*، تهران، امیر کبیر.
- طریحی، فخرالدین، (۱۳۷۵)، *مجمع البحرین*، تهران، مرتضوی، چ سوم.
- عبدالباقی، محمد فؤاد، (۱۳۷۰)، *المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الکریم*، تهران، اسماعیلیان.
- قرشی، علی اکبر، (۱۳۷۱)، *قاموس قرآن*، تهران، دار الکتب اسلامی.
- کومار، کریشان، (۱۳۷۸)، *روش‌های پژوهش در کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ترجمه فاطمه رها دوست، تهران، انتشارات کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، چاپ دوم.

- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۶)، *سوگندهای پر بار قرآن*، مدرسه الإمام علی بن ابی طالب (ع)، قم.
- معین، محمد، (۱۳۷۵)، *فرهنگ فارسی*، تهران، امیرکبیر.
- موسوی خمینی، سید روح الله، (۱۳۷۸)، *صحیفه امام*، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- معلوف، لوئیس، (۱۳۷۴)، *المنجد فی اللغة*، چاپ دوم، قم: نشر بلاغت.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۰)، *بیست گفتار*، قم، صدرا.
- مطهری، مرتضی، (۱۳۷۷)، *مجموعه آثار*، قم، ناشر صدرا.
- نراقی، ملااحمد، (۱۳۸۱)، *معراج السعاده*، قم، نشر: هجرت.
- نادری، عزت اله و سیف نراقی، مریم، (۱۳۸۴)، *اختلالات رفتاری کودکان و روش های اصلاح آن*، تهران، انتشارات سمت پنجم

Explaining the Belief Strategies for Enhancing Spirituality of Armed Forces University Students Based on the Teachings of the Holy Quran (Case Study: Khatam Al-Anbiya (PBUH) Air Defense University)

Ali ghazanfari¹, Ayatollah Esmaeili², Ali Saeedi³, Ali Khalaj^{*4}

Abstract

In today's complex world, spirituality, as one of the fundamental dimensions of human life, plays a vital role in enhancing the quality of individual and social life. This is especially important in specific environments such as the Armed Forces Officer Academy, where students need to strengthen their morale and increase their spirituality due to their heavy responsibilities. This descriptive, correlational, and problem-oriented research, using the relevant rules of parametric inference and variable measurement principles, as well as data analysis based on Quranic teachings, examines the essentials of belief in two parts: the first part includes the principles of religion, and the second part includes the most important moral principles that are examined. To find the most effective factors for increasing spirituality among students of armed forces universities. The statistical population of the present study is 265 students of Khatam Al-Anbiya Air Defense University (PBUH) selected by simple random sampling method using Morgan sampling table. The researcher's questionnaire, whose validity and reliability have been confirmed, was conducted using the Likert method. Using qualitative and quantitative methods, the necessary data was collected through questionnaires and interviews with students and analyzed using SPSS software. The research findings show that among the belief factors, trust (94.7%), monotheism (88%), serving the country (86.4%), justice (84.2%), prophecy (82.3%), imamate (80%), external and spiritual discipline (79.3%), piety (76.9%), resurrection (76.3%), self-esteem (70.6%), and courage (58.8%) have the greatest impact on increasing students' spirituality, respectively.

Keywords: Spirituality, students, armed forces, teachings of the Quran,

Citation: Ghazanfari, Ali; Esmaeili, Ayatollah; Saeedi, Ali; Khalaji, Ali (2026). Explaining the Belief Strategies for Enhancing Spirituality of Armed Forces University Students Based on the Teachings of the Holy Quran (Case Study: Khatam Al-Anbiya (PBUH) Air Defense University) Quarterly Journal of Army Strategic Research 5 (16) 89-113.

-
1. Faculty Member, Department of Quranic Sciences and Hadith, University of Quranic Sciences and Teachings, Tehran, Iran.
 2. PhD in Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Lecturer, Department of Islamic Teachings, Khatam al-Anbiya (PBUH) Air Defense University.
 3. PhD in Quran and Hadith, Lecturer, Department of Islamic Teachings, Khatam al-Anbiya (PBUH) University, Tehran, Iran.
 4. PhD Student in Quranic Sciences and Hadith, University of Quranic Sciences and Teachings, Mashhad, Iran. (Corresponding Author) Email: khalaji.ali243@gmail.com

Received: 2026/05/05
Accepted: 2026/08/18

Article Type: Research - based